



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## **Universitätsbibliothek Paderborn**

### **Thesavrvs Sacrorvm Ritvvm, Sev Commentaria In Rvbricas Missalis, Et Breviarii Romani.**

In quibus origo cuiusque Ritus, causae historicae, vel mysticae, ex maiorum ingenio, Theoria, Praxis, obligatio, & exquisitus vsus, additis opportune Decretis omnibus S. Rituum Congreg. quàm breuissimè explicantur.

**Gavanti, Bartolommeo**

**Venetiis, 1647**

De ingressu Sacerdotis ad Altare. 2.

**urn:nbn:de:hbz:466:1-9500**

animæ labe, *Gemm. an. 208.* & concordat cum Oratione, quæ dicitur ad Manipulum. Vigilantiam contra accidiam, quia eo tergebantur oculi, *Eduens. cap. 10.* cõtra hostes Claua est, *Gemma d. cap. 82.* Discretionem deuotam, *Biel. lect. 12.* Retributionem futuram bonorum operum, *Rub. lib. 1. cap. 33. ex Psal. 125. venient cum exultatione, portantes manipulos suos.*

Verum clausula sit cum *Iuone Carnot. serm. cit.* ornamenta hæc, ait. non sunt virtutes, sed virtutum insignia, quibus tãquam scripturis vtẽtes admonẽtur, quid debeãt appetere, quid vitare, & ad quem

sua facta dirigere. Prouideat ergo, inquit *Innoc. III. capit. 64.* diligenter Episcopus, & attendat Sacerdos studiose, vt signum sine significato non ferat, vt vestem sine virtute non portet, ne forte similis sit sepulchro. deforis dealbato; intus autem omni pleno spurcitia. quisquis autem sacris indumentis ornatur, & honestis moribus non induitur, quanto venerabilior apparet hominibus, tanto indignior redditur apud Deum. Pontificalem itaque gloriam iam honor nõ commendet vestium, sed splendor animarum. *Hæc Innoc.*

## De ingressu Sacerdotis ad Altare. II.

**1** Sacerdos omnibus paramentis indutus, accipit manu sinistra Calicem, vt supra præparatum, quem portat eleuatum ante pectus, bursam manu dextera super Calice tenens, & a facta reuerentia Cruci, vel Imagini illi, qua in Sacristia erit, capite cooperto accedit ad Altare, b Ministro cum Missali, & alijs ad celebrandum necessarijs (nisi ante fuerint præparata) c precedente, superpellicium induto, procedit autem oculis demissis, incessu graui, erecto corpore, si verò contingerit eum transire ante Altare maius, capite cooperto, faciat ad illud reuerentiam. si ante locum Sacramenti, d genuflectat. si ante Altare vbi celebratur Missa, in qua eleuatur, val tunc e ministratur Sacramentum, similiter genuflectat, & detecto capite illud adoret, nec ante surgat, quam Celebrans deposuerit Calicem super Corporale.

**2** Facta reuerentia. Hæc vox, quæ hoc loco primum occurrit, Reuerentia, est nomen genericum, quod habet species, idest, inclinationem capitis, vel genuflectionem; poniturque in sequentibus Rubricis iuxta specificam significationem, quæ rei congruit, cui fit reuerentia: quod semel dixisse, sit satis. & hoc loco reuerentia fit capite cooperto, & profunde ex numero seq. inclinatio. non enim verbum illud, cooperto, concordat tantum cum sequenti, accedit; sed etiam cum precedentibus, nec inconuenit, cum paulo post idem fieri præscribatur, quando transit Sacerdos ante altare maius, in quo item Crux esse debet, iuxta Rubricam superiorem in prima part. tit. 20. Coopertum vero caput hoc loco significat cum birreto, quare de Regularibus non loquitur

Rubrica, \* quos neque decet vti birreto, nisi sint Canonici Regulares.

Prima fit hoc loco de sacris imaginibus mentio; de quibus præclare scripsit *Tobias noster de Sacris Templis part. 1. cap. 63.*

b Ministro cum Missali. Si Missale tantum gestandum erit, quod magis deceret, illud portet minister ambabus manibus erectum ante pectus, manus apponens angulis inferioribus eiusdem. cæterum sine ministro celebrari non debet: de *Fil. presbyter. tit. 17. cap. proposuit, ex Alex. III. sub mortali ex S. Thom. quest. 83. art. 5. ad 12.* neque minister fœmina sit, *Azor. lib. 10. cap. 29. vbi fufius, ex cap. inhibendum. de cohabit. Cleric. ex Conc. Magunt. Vnus autem sufficit minister, ex Conc. Nanetten. cap. 30. apud Iuon.*



*Iuon. 3. part. cap. 70.* posset tamen excusare necessitas, vt sine ministro fieret Missa, & Sacerdos responderet sibi, vt ad, *Orate fratres*, & ad, *Kyrie*. Vel prædiceret laico præsentem quæ respondere debet; ne populus careat Missa. *Suar. disput. 88. sect. 2.*

*c Præcedente.* Eodem modo incedente, vt mox dicitur de Sacerdote, oculis demissis, & incesu modesto, factis debitis reuerentijs Cruci in Sacristia, altarique maiori simul cum celebrante, a latere sinistro eiusdem paulo post eum.

*d Genuflectat.* Cooperto adhuc capite, ne amota manu dextera cadat aliquid de Calice. Sacramento vero patente in altari, caute se gerat, dum amouet manum dexteram ad detergendum caput, iuxta proximam Rubricam. \* neque incedat

2. Cum peruenerit ad Altare, stans ante illius infimum gradum, f caput detegit, birretum ministro porrigit, & Altari, seu Imagini Crucifixi desuper posita profunde inclinatur. Si autem in eo sit g Tabernaculum Sanctissimi Sacramenti, genuflectens debitam facit reuerentiam. tunc ascendit ad medium altaris, ibi h ad cornu Evangelij sistit Calicem, extrahit corporale de Bursa, quod extendit in medio Altaris, & super illud Calicem Velo coopertum collocat. Bursam autem de cornu Evangelij. Si in Altari paramenta accepit, hoc idem facit, antequam descendat ab Altari, vt Missam inchoet.

f Caput detegit. Sanctus Paulus 1. Cor. 11. omnis vir orans velato capite deturpat caput suum. dixerat autem paulo ante, caput viri, Christus. Signum enim est libertatis, sicut in fœminis, & Sacerdotibus Hebræis velatio capitis indicium est seruitutis, & subiectionis. nudo capite, quia non erubescimus, ait Tertull. lib. de Orat. Zacharias itaque Papa cap. nullus de cons. dist. 1. iussit, ne velato capite Sacerdotes adstarent Altari. peccaret autem, si absque iusta causa, & sine dispensatione, tecto capite, etiam pileolo, quis celebraret. Si vero necessitas adsit, & difficile sit petere dispensationem, vel non sapè accidit, excusatur a peccato. Silu. verbo Missa 1. q. 2. §. 1. sed eo casu secreto celebret, Nauarr. de celebrat. Miss. consil. 7. num. 1. & quamuis ibi concedat idem Nauarr. posse renouari antiquum ritum amicti caput Amictu, qui ante

Albam assumitur; negat tamen, nisi incommodæ valetudinis gratia, *Aror. sup. cap. 28. quest. 16.*

Verum Sedi Apostolicæ reseruata est hæc facultas concedendi pileoli vsum, tū ex Decreto, quod est Papale, & in Conc. Rom. tum ex praxi Romana. nam sacra Cōgregatio Card. super negotia Episcoporum 2. Ian. 1590. & 17. Ianuarij 1595. concessit, extra Canonem, vsum pileoli Episcopo Fauētino; & respondit Archiepiscopo Vrbinati, eo non posse vti sine licentia Sedis Apost. Idem sensit Sacra Rituum Cong. 31. Ian. 1626. & 24. April. eodem anno, ad Papam scilicet spectare hanc dispensationem.

\* Afferunt DD. dispensationem hanc (sine qua nō sufficit iusta causa, vt dicitur in Defectib. tit. 10. nu. 1. si celebrat, inquit, capite cooperto sine dispensatione) fieri posse ab Episcopo; & id dicunt quidem,

F 2 sed



sed nō probant, at canon ilie tām Episcopo quam Presbyt. prohibet, ne velato capite assistāt altari. An ergo Episcopus, cui fuit prohibitum à Papa, secum ipse, & cū alijs dispensabit? *Io. Andr. post Host. in cap. 1. de sup. negl. prel. in 6.* dicit notabile verbum (obseruante hoc *Sylu. V. Dispensatio q. 13.*) vbi Canones, ait, imponunt legem ipsis Episcopis, non dispensat Episcopos, nisi hoc reperiatur concessum, & Romæ vidi pauperes gratis dispensatos à Summo Pontifice. Hinc prædictæ S. Cōgregationes constanter remittunt ad Papam, vt dispenset; & ita respondit rursus S. Rit. Congr. die 26. Febr. & 7. August. 1628. à quibus non decet dissentire Decretis. Vide initio Missalis Recogniti sub Urbano VIII. Decretum hac de re impressum.

g *Tabernaculum.* Hic prima mentio de Tabernaculo immobili SS. Sacramenti, quod appellatū est Pastophoriū à *Clem. lib. 8. Cōst. Apost. c. 13.* hoc est, Thalamus, ex *Hier. c. 40. in Ezech.* Ad formam colubæ fabricabatur illud ætate S. Basilij, ex *Amphil. in eius vita*, item ex auro, vel argento, *ibid.* Armariolū ligneum erat apud

3 *Si est consecraturus n plures Hostias pro communionem faciendam, quæ ob quantitatem super patena manere non possint, locat eas super Corporale ante Calicem, aut in aliquo Calice consecrato, vel o vase mundo p benedicto ponit eas retro post Calicem, & alia patena, seu q palla cooperit.*

n *Plures Hostias.* Hoc est particulas, ita dictas *infra titulo 10. num. 6.* de qua voce vide *Baron. Ann. 57. numer. 149.* vbi *Tertull. de Monogam. capit. 11.* eas vocat Bucellas, & *S. August. Particulas.* *Albaspinus* tamen explicat *Tertullianum in Notis ad eundem*, de eleemosynis, quæ pane erogato fiebant.

o *Vase mundo.* Id est, Pixide, *infra tit. 10. num. 6.* quam vocem vsurpat *Saneus Leo Papa ad Michael. Imper.* Ciborium etiam à cibo, quem continet, appellauit, & paruum Ciborium *Sæctus Chrysof. hom. 42. in Acta Apostolorum.* Turrim vocat, quæ à Diacono gestari poterat fortasse ob formam, *Gregor. Turonen. lib. 1. de gloria mart. cap. 86.* frequen-

*Rennerum S. Laur. de quo Durand. libr. 1. cap. 16.* \*quod autem hic dicitur, *genus estens debita facit reuerentiam*, intellige vnico genu, vt alias diximus.

h *Ad cornu Euangely sicit.* An cornu nobilius prima vice Calicem excepti? sed re vera hoc fit, quia cornu Epistolæ occupatur à Missali.

i *Extendit in medio Altaris.* Solent multi acu pingere Crucem in Corporali, circa oram, & in medio; & tunc congruit, vt latus illud ad anteriorem partem Altaris referatur. *Acta Mediol. Eccles.* Osculantur autem eadem Crucem osculaturi Altare, quod nec approbo, nec reprobo. certe conuenit, vt ora corporalis oræ Altaris tægat, vt manus intra Corporale post consecrationem cõtineantur cõmodius.

l *Velo coopertum.* In anteriori parte lateat totus Calix, quoufque reuelato Calice, reuelentur propria passionis Christi mysteria, vt dicemus, cum de Offertorio habet igitur mysterium velatus Calix.

m *In Altari paramenta.* Ex tolerantia hoc dicitur, deficiente Sacristia, & eo casu fiat, quod supra diximus *tit. 1.*

tius Pixidem *Symmachus Papa in libro Pontificali.* Arca illustrationis Dei dicta est ab *Hesychio*, apud *Buleng. libr. 2. cap. 18.*

p *Benedictio.* *Burchardus*, ait consecrato. late tamen fumitur hic consecratio pro simplici benedictione, quæ habetur in *Ordine Romano* sine vnctione. decet enim Pixidem benedici saltem, vt Corporale: & ab eo benedici potest, à quo & Corporale.

Nec est necesse quod sit eiusdem materiæ, cuius est Calix, vel Patena; quia nullum ius de hac re, *Suarez tertia par. disputat. 81. sectione 7.* qui monet, in vase inferioris materiæ, carente etiam auro lito, includendum esse aliud vas lineum



lineum simile Corporali, ob reuerentiam tanti Sacramenti, sed melius est linire auro vas interius ad dignoscenda, & colligenda fragmenta; & experientia teste, amylum, quo linū illud imbuitur, ge-

nerare solet animalia quædam minuta in Pixide.

¶ *Palla cooperit*. Si Pixis proprium habet operculum, eodem tegatur.

† *Collocato Calice in Altari accedit ad cornu Epistolæ, Missale super cussino aperit, reperit Missam, & signacula suis locis accommodat. Deinde rediens ad medium Altaris, facta primum r. Cruci reuerentia, s. vertens se à cornu Epistolæ, descendit post infimum gradum Altaris, ut ibi faciat Confessionem.*

Apertio libri ad Sacerdotem spectat, qui representat Agnum aperiendum librum, *Apocal. 5. ex Innoc. III. lib. 2. cap. 3. r. Cruci reuerentia*. Cum capitis inclinatione, quod in sequentibus obserua; & fit semper profunda, ut supra, num. 2. dictum est.

\* Multi addunt similem cruce reuerentiam collocato calice in Altari, antequam accedat ad librum aperiendum, qui ritus placet, uti valde prius, & habetur in *libello de Cæremon. Missæ edito Roma 1628.*

eo quia fit post actionem circa calicem, quæ moram habet.

† *Vertens se à cornu Epistolæ*. Sensus horum verborum est iuxta motum naturalem, qui clarius describitur *infra tit. 5. num. 1.* cum celebrans dicturus est; *Dominus vobiscum*; & militat in utroque casu eadē ratio motus à dextera Sacerdotis, quæ est sinistrum latus Altaris.

† *Post infimum gradum*. Non supra gradus, sed in plano Cappellæ, ad humilitatem coram Deo magis indicandam.

§ *In Missa solemnī u in Missale apertum super Altare, calix uero, & x alia necessaria preparantur y in Credentia cooperta linteo, antequam Sacerdos ueniat ad Altare. Ipse autem z procedit cum Diacono, & Subdiacono, qui capite cooperto, simul cum eo tenent manus iunctas ante pectus, a Acolyths uero ante eos deferunt candelabra cum candelis accensis, quæ deinde b collocantur super Credentia; & cum peruenerit ante infimum gradum Altaris, ibi medius inter Diaconum a dextris, & Subdiaconum à sinistris, c antequam ascendat ad Altare, facit cum ipsis (ut infra) Confessionem.*

Ritus, & Cæremoniæ in Missa solemnī seruandæ parcius in Rubricis Missalis sunt descriptæ; tum quia de his in Cæremon. Episcoporum paulo ante Missalis recognitionem actū erat satis; tum quia minutiora persequi nō videbatur in Missali peropportunitate. quare, ne quid in his nostris Commentarijs Sacrorum Rituum studiosiores desiderent, addam suis locis non pauca, immo plurima, quæ in Congregatione habita super Missalis recognitione, sub Clem. VIII. me quoque præsentē, declarata fuerunt, adnotata iam magna ex parte in Cæremoniali Cōgregat. nostræ, multo cum labore nostro, & iussu Capituli Generalis nostri, eius Gauant. Rubr. Miss.

demque auctoritate approbato, & edito, & locupletius Anno 1637.

Illud autem primum admonebo, Missam solemnem, de qua hic loquimur, dici in Rubric. Principalem, & Conuentualem. Publicam uocat *Ordo Romanus*, titulo de *dedicat. Eccles. & Concil. Vassens. 1. capit. 2.* Canonicam *Sanctus Gregorius in libr. Capitulari capit. 45.* Generalem *Microlog. capit. 45.* tum eam fuisse antiquiorem priuata, ut ex *Dion. de Eccles. Hier. colligitur*, & *Clemente in Constit. Apostolicis.* nam Baron. *Ann. tantum 418* Missæ priuatę nouit originē.

Ea uero est solemnī hoc loco, quæ in festis solemnioribus cantatur; in



qua nihil omittitur, quod ad solemnitatē indicandam spectat. nam in profectis cātantur quidem Missæ cum Ministris; sed aliquādo absque incensatione Altaris, & Chori, sine credentia, sine osculo pacis: quæ tolerantur potius, quàm conceduntur in Collegiatis (aiunt) vt inter festa & profecta appareat differentia. quo casu Subdiaconus portat Calicem, Diaconus librum de Sacristia ad Altare. Hic, deposito, & aperto libro, descendit ad celebrārem, cum quo Confessionem facit; & interim Subdiaconus, explicato corporali, collocat Calicem in medio Altaris; quod etiam innuitur *infra tit. 7. num. 9. initio*; eodemque modo, finita Missa, reuertuntur in Sacristiam. toleranda hæc sunt potius, quàm concedenda, & de his nō scribimus, quæ minus approbamus.

u *Missale apertum super Altare*. Per Cæremoniariū, aut Sacristiam poni debet, antequam celebrans incipiat Cōfessionem, si minus illud, antequam veniat ad Altare, collocatum fuerit: quia etiam in Missa priuata aperitur Missale ante Confessionem.

x *Alianeecessaria*. Nimirum Missale vnū, seu duo, pro Epistola, & Euangelio cantandis. Velum longum pro Subdiacono, Peluiculam cū viceolis & manutergio, Calix cum Purificatorio, Hostia in Patena, Palla, Velo, Bursa cū Corporali. Calix autem erit in medio Credentiæ: cætera hinc inde.

y *Incredentia cooperta linteo*. Erit hæc breuis, demissa, simplex, à latere Epistolæ, sine gradibus, sine Cruce, vel imaginibus, cooperta linteo vsque ad terram, vnde quaque pendente, *Cæremon. Episcop. libro 1. cap. 12.*

z *Procedit cum Diacono, &c.* Antequam exeant e Sacristia, celebrās imponat, capite aperto, incelsum in Thuribulum, ministrante Diacono nauiculam, & Thuriferario Thuribulum, cum benedictione, eo modo prorsus qui describitur *infra tit. 4. num. 4.* & nos ibidem exponemus. Thuriferarius autem portans Thuribulum manu dextera, in anulum quidem maiorem pollice immisso, anulum ve-

rō catenæ mediæ, siue operculi, annulari digito sustentans, & nauiculam, illius scilicet pedum, sinistra manu tenens ita, vt pars, quæ aperitur; à parte exteriori sit, non pectus respiciat, præcedit ante omnes, sicut in sacris processionibus: Diaconus, & Subdiaconus, de quibus hic, procedunt capite cooperto, vnus post alium, *Hugo Victorin. de offic. Eccl. libro 2. cap. 14.* Pares autem cum celebrante, si hic pluuiale sit indutus pro asperione aquæ benedictæ: *Cæremon. Episcop. lib. 2. cap. 30. & 31.*

a *Acolythi, &c.* Latine Ceroferarij, quorum ordo apud Baron. idem est, ac Acolythorum *Anno 58. num. 70.* qui sint pares statura, vt equalia in motu sint candelabra. Ferant autem eadem illi, ita vt, qui à parte dextera incedit, apponat dextram nodo candelabri medio, sinistram pedi eiusdem: & qui à sinistra incedit, è conuerso sinistram nodo, dextram pedi. Si adsit Cæremoniarius, procedit solus post Acolythos, *Cæremon. Episc. lib. 2. cap. 3. in casu simili.*

b *Collocantur super credentia*. ante Confessionem, *Cæremon. Episcop. lib. 2. cap. 8.* & collocantur accensæ in cornibus mensæ anterioribus, ad differentiam candelaborum, quæ collocantur in Altari, & vt vsui præsto sint Acolythi.

Birreta celebrantis (qui dat Diacono suum) & ministrorum deponuntur à Cæremoniario extra credentiam super aliquod scamnum, puta, vbi sunt fessuri, vel in alio loco decenti.

c *Antequam ascendat*. Genuflectit, si in Altari est Tabernaculum Sanctissimi Sacramenti, vel si non est, caput profunde inclinat Cruci, antequam incipiat Cōfessionem. Ministri vero omnes, etiam Cruci, quæ in altari est, genuflectunt in tota Missa, *vt in tit. 4. num. 7. expresse habetur*. Simile quid habes in Absolutione post Missam Defunctorum, in qua Diaconus genuflectit Cruci, quam portat Subdiaconus; ergo genuflectunt Cruci inferiores Ministri ad differentiam celebrantis. ad Confessionem autem genufle-



nusflectunt Acolythi, & Thuriferarius prope Credentiam. Cæremoniarius, si adest, genuflectit ubi vult à latere commodiori ad functionem suam, cui neque stãti assignari potest certus locus in presbyterio; vt plurimum stabit à cornu Epistolæ.

Porro processio ante Missam antiqua est, & habetur in *Ordine Romano* cum Acolythis candelabra, & incensum portantibus, cuius mysteria, sicut & sequen-

tium rituum, vno in loco collecta post finem Missæ totius indicabimus. vna cum Mysterijs Missæ priuatæ.

\* Si in hac processione contingat transire ante altare Sanctiss. Sacram. fiat, vt supra, in Missa priuatæ; sed celebrans semper detegat caput, quia non gestat Calicem; & genuflectat medius inter ministros, qui & eadem cum eo præstare debent.

6 In Missa Pontificali omnia seruentur, vt in Cæremoniali ordinatur: cuius ordinem Episcopus nunquam prætermittat, quandocumque cum Diacono, & Subdiacono paratis celebrat.

De Missa Pontificali nihil habet amplius Pontificale modernum post editionem Cæremonialis Episcoporum, in qua tradita est integra Pontificalis Missa.

## De principio Missæ, & Confessione facienda. III.

1 Sacerdos cum primum descenderit d sub infimum gradum Altaris, conuertit se ad ipsum Altare, ubi stans in medio, e iunctis manibus ante pectus, extensis & iunctis pariter digitis, & f pollice dextro super sinistrum posito in modum Crucis, (quod semper seruuatur quando iunguntur manus, præterquam post consecrationem) detecto capite, facta prius Cruci, vel Altari profunda reuerentia, vel, si in eo sit tabernaculum sanctissimi Sacramenti, facta genuflexione, erectus incipit Missam.

d Sub infimum gradum. Clarior loquendi modus, & habetur num. 4. ante infimum gradum.

e Iunctis manibus. meminit Nicol. Roman. Pontif. ad cons. Bulgarorum rescribens, de constrictis ante pectus manibus in oratione; & ait, fieri humilitatis gratia, quia in Euangelio (Matth. 22. ligatis manibus) reproborum manus ligari reperiuntur. quasi dicat orans: Domine, ne ligari manus præcipias, quia ecce iam eas ligavi, & ecce in flagella para-

tus sum. Hæc ille. Item iunctio manuum deuotionem significat. Durand. lib. 4. cap. 7. supplices etiam manus indicant, supplicio destinatas esse.

f Pollice dextro super sinistrum posito in modum Crucis. ita Burchardus. Quadrat iunctioni manuum secundum prædicta. Nam forma hæc, & signum Crucis excirãt ad humilitatem, & deuotionem; & videtur hoc ritu quasi formari nodus vinculi manuum, de quo paulo ante.

2 Si celebraturus sit coram Summo Pontifice, sistit se ante infimum gradum Altaris g à cornu Euangelij ante ipsum Pontificem, ubi genuflexus expectat. h accepta benedictione erigit se, & stans aliquantum versus ad Altare, incipit Missam. Si autem sit i coram Cardinale, Legato Sedis Apostolicæ, aut Patriarcha, l Archiepiscopo, & Episcopo in eorum residentijs, vel loco iurisdictionis stans ante infimum gradum à cornu Euangelij, vt supra expectat; dato signo, facit profundam reuerentiam Prælato, & versus ad Altare incipit Missam.